

nici koji se temelje na najnovijim istraživanjima u području semantike, funkcionalne gramatike i pragmatičke analize diskursa.²⁴

Koliko su istraživanja u suvremenoj lingvistici utjecajna i važna za pristup poučavanju stranih jezika, očigledno je već iz ovog kratkog prikaza raznih modela TG gramatike i njihove moguće primjene u nastavi engleskog jezika, a da pri tom nisu ni spomenute sve ostale grane lingvističkih nauka. Svi mi nastavnici trebali bismo pratiti ta zbivanja bar izdaleka jer, da završimo riječima Chomskog, nastavnici su dužni provjeriti jesu li ideje i prijedlozi ocijenjeni prema svojoj stvarnoj vrijednosti, a ne na osnovi autoriteta samo pasivno prihvaćeni. Nastavnik jezika je onaj koji mora potvrditi ili opovrći svaki pojedini prijedlog što ga pruža lingvistika kao nauka.²⁵

Milenko Popović

OKORJELE ZABLUDE

1. U gramatikama, udžbenicima i vježbenicama ruskoga jezika za osmogodišnju i srednje škole — kod nas, na hrvatskosrpskom jezičnom području izdanim, pa, dakle, izdanim i u Zagrebu — imamo u velikoj, većoj, ili manjoj mjeri, ovisno o autorovoj većoj ili manjoj svjesnosti problema, ali i pod utjecajem takve tradicije, netočnosti u tumačenju nekih morfoloških pojava u ruskom jeziku.

2. Te su netočnosti najčešće posljedica činjenice da se u tumačenju danih morfoloških pojava ne uzima u obzir ono što je u tim gramatikama, udžbenicima i vježbenicama rečeno naprijed, u odjeljku »Fonetika« (ako ga ima), ili u odgovarajućim primjedbama. A ne uzima se u obzir svjesno, ali i nesvjesno, što se može zaključiti iz opisa činjenica.

3. A što se to ne uzima u obzir u odjeljku »Morfologija« iz odjeljka »Fonetika«? Ne uzima se u obzir činjenica da ruski pravopis nije fonemski (tj. fonetski, kako je to — netočno — uobičajeno reći za naš pravopis). (Dakako,

²⁴ C. N. Candlin (ed.), *The Communicative Teaching of English*, Longman, London, 1975; *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, op. cit.; G. Leech, J. Svartvik, *A Communicative Grammar of English*, Longman, London, 1975; J. P. B. Allen, H. G. Widdowson, »Teaching the Communicative Use of English«, *IRAL* 12, Heidelberg, 1974; J. P. B. Allen, H. G. Widdowson, R. Mackin(eds.) *English in Focus* (Series), OUP, London, 1974, 1975, 1976. O problematici integracije funkcionalnog pristupa sa strukturalnim unutar tematskog okvira u programu za naprednije učenike vidi: Keith Johnson, *The Production of Functional Materials and Their Integration within Existing Language-Teaching Programmes* (with Special Reference to the Secondary-School Syllabus of Croatia, Yugoslavia), *ELT Documents* (76/1), ETIC, The British Council, London, 1976.

²⁵ N. Chomsky, *Linguistic Theory*, R. G. Mead, Jr. (ed.), *Language Teaching: Broader Contexts*, Northeast Conference Reports, 1966.

netočno s gledišta našeg današnjeg razumijevanja činjenica, a ne s gledišta razumijevanja činjenica u 19. stoljeću.) Naime, ne odgovara uvijek jedno te isto slovo na pismu jednom te istom glasu u jeziku. (Rečeno današnjom terminologijom i poimanjem: ne odgovara uvijek jedan te isti grafem jednom te istom fonemu. To uopće nije tako uvijek ni u odnosu slova našeg pisma — latinice ili cirilice — prema glasovima našeg jezika — hrvatskosrpskog, premda je princip našeg pravopisa fonemski.)

4. Mi, dakle, u ruskom pišemo jednim te istim slovom i naglašeno [ó] u *вóду*, i nenaglašeni samoglasnik u *водá*, i nenaglašeni iza naglašenoga u *завóдом*, iako svaki taj samoglasnik zvuči drukčije. Ali različitim slovima pišemo treći samoglasnik u *завóдом* i *мéсяцем* premda jednako zvuči, pa u vezi s načinom pisanja samoglasnika u nastavcima tih imenica mi te imenice pribrajamo »tvrdom«, odnosno »mekom« sklanjanju, dakle morfološki ih razvrstavamo različito iako su jednotipne. Kaže li tko da ovo što sam sada rekao nije točno, jer se, eto, te dvije imenice razlikuju i nastavcima u genitivu množine, treba odgovoriti da je u genitivu množine, kao i u instrumentalu jednine: nastavak jednak. Samoglasnik, naime, u nastavku imenice *завóдов* izgovara se kao i samoglasnik u nastavku imenice *мéсяцев*, odnosno izgovara se kao i u nastavcima instrumentalu jednine tih imenica — [ə]. Prema tome, morfološki (a ne pravopisno) to su imenice istoga tipa.

5. Također treba reći da imenice tipa *семья* uopće nemaju nastavak — *-ей* u genitivu množine, nego nastavka nemaju, odnosno (rečeno suvremenom terminologijom i poimanjem) imaju nulti nastavak. Otkuda ta tvrdnja? Pogledajmo fonetsku transkripciju nominativa jednine, genitiva jednine i genitiva množine: [s'im'jáj], [s'im'jáj], [s'im'éj]. Koje nastavke vidimo u nominativu i genitivu jednine? [áj] i [-í]. Što je, onda, osnova? [s'im'j-]. A kako tumačiti oblik genitiva množine [s'im'éj]? Između posljednja dva suglasnika osnove ušlo je nepostojano *e*. Pa, ponavljamo, u obliku *семей* uopće nemamo pojavu genitivnog nastavka [-éj], nego je to oblik s nultim nastavkom (ili, kako se obično kaže, bez nastavka).

6. Sve to što je rečeno o imenicama tipa *семья* tiče se i imenica tipa *ружьё*, tj. te imenice u genitivu množine također nemaju nastavak *-ей*, nego imaju nulti nastavak.

Pogledajmo sada kako se opisuje tvorba imperativa za 2. lice jednine i množine. Obično se kaže da se tvori na tri načina: pomoću nastavka *-и*, *-ите*, pomoću nastavka *-й*, *-йте* i pomoću nastavka *-ь*, *-ьте*. Uistinu nije tako. Da bismo to pokazali, pođimo od »nastavka *-й*, *-йте*«.

a) Primjeri za »nastavak *-й*, *-йте*«: *работай*, *работайте*; *слушай*, *слушайте*; *думай*, *думайте*. Imperativ se tvori od prezentske osnove (odnosno osnove futura jednostavnog). A kako glasi prezentska osnova triju navedenih glagola? [rábótaj-], [slúšəj-], [dúməj-]. Zašto [j] uvrstavamo u prezentsku osnovu? Zato što se pri sprezanju u prezentu (ili futuru jednostavnog) neprestano ponavlja. Ako se neprestano ponavlja, znači da je dio osnove, a ne nastavka. (Druga je stvar što je [j] na pismu izražen slovima koja u danom položaju čitamo kao »[j] + samoglasnik«.) Iz rečenoga slijedi da se oblik imperativa za 2. lice jednine glagola, čija prezentska osnova (ili osnova futura jednostavnog) završava na [j], tvori pomoću nultog nastavka, a oblik imperativa za 2. lice množine — pomoću nastavka *-те*.

b) Primjeri za »nastavak -ь, -ьте«: *брóсь, брóсьте; сядь, сядьте; режь, режьте*. Da bismo dobili prezentsku osnovu (odnosno osnovu futura jed-nastavnog), moramo odbiti nastavak u 3. licu množine. (Zašto upravo u 3. licu množine? Zato što ima glagola kod kojih se palatalizacija posljed-njeg suglasnika osnove pojavljuje samo u 1. licu jednine — *хожéу, хó-дишь...*, zato što ima glagola kod kojih takve palatalizacije nema u 1. licu jednine, ali se pojavljuje u 2. — *могú, мóжьешь...*, da bi u 3. licu množine opet nestala — *могут*; ako je pak svuda prisutna — *ищú, ищешь...*, onda je svejedno iz kojeg ćemo lica dobiti traženu osnovu. Zato uzimamo 3. lice množine, jer se ono ponaša kao »zajednički nazivnik« svih triju slučajeva.) Ako, dakle, odbijemo nastavke u 3. licu množine (prezenta i futura jednostavnog) glagola *брóсить, сéсть, рéзать*, dobit ćemo osnove [brós'-], [s'ád-], [r'ěž-]. Osnova prvoga glagola završava na bezvučni palatalizirani suglasnik [s'], osnova drugoga na zvučni nepala-talizirani [d], a osnova trećeg na zvučni koji se nikad ne palatalizira — [ž]. A kakav je oblik imperativa za 2. lice jednine tih glagola? Poklapa se s osnovom, s tim da 1) krajnji suglasnik prve osnove ostaje kakav je i bio ([s']), 2) krajnji se suglasnik druge osnove palatalizira i obezvučuje ([t']), 3) krajnji se suglasnik treće osnove obezvučuje ([š]). Mi pak na kraju toga oblika imperativa svuda pišemo meki znak, što znači da on nije svuda čak ni znak mekoće ([š] u ruskom nikad nije palatalizirano) — on je ovdje jednostavno obvezatno slovo. Možemo, prema tome, reći da se oblik 2. lica jednine imperativa navedenih glagola (uz neke izmjene) poklapa s osnovom prezenta (ili futura jednostavnog), a to znači da nas-tavak nije -ь, nego je nulti. U 2. licu množine imperativa kod takvih je glagola nastavak -те. (Dakako, kad ovo govorimo, mislimo na ruski jezik, a ne na način pisanja pomoću ruskog pisma.)

c) Primjeri u a) i b) očigledno pokazuju da je u njima nastavak za 2. lice jednine imperativa nulti (∅), a za drugo lice množine — -те, što se na prvi pogled — ako analizu provodimo preko pisanog oblika riječi, a ne lučimo pojam glasa jezika od slova pisma — ne vidi. Međutim, kad je riječ o trećem načinu tvorbe imperativa — pomoću »nastavka -и, -ите«, greška ne nastaje iz istih razloga kao u a) i b), nego je posljedica netoč-nog tumačenja podjele promjenljive riječi na morfeme. Promjenljiva riječ u ruskom jeziku mora imati morfem korijena (odnosno korijen) (ako je složenica, ne može imati manje od dva korijena), mora imati morfem nastavka (odnosno nastavak) (bio on prisutan fizički, ili samo strukturno, kao nulti), može imati morfem prefiksa (odnosno prefiks) (može ga i ne-mati i imati više od jednog), može imati morfem sufiksa (odnosno sufiks) (može ga i nemati i imati više od jednog). Od ta četiri morfema morfem nastavka ne ulazi u sastav osnove. Morfem sufiksa, dakle, ako ga ima, ulazi. Sufiks je dio osnove koji je smješten iza korijena (ili i još kojeg sufiksa, ako ih je više). Po čemu znamo — ako je potrebno odrediti — da li je nešto sufiks ili nastavak? Po tome da li se u promjeni uvijek pojavljuje ili ne. Budući da se u primjerima *идú, идúте; говорú, говорúте; помни, помните* [i] (naglašeno) ili [i] (nenaglašeno) stalno ponavlja, znači da je sufiks, a ne nastavak. (I tvorba imperativa 2. lica jednine i množine jedna je od promjena, nije važno što ima samo dva oblika, a ne više, što je tipično za sklanjanje i sprežanje.) Pa kako se, onda, tvori imperativ za 2. lice jednine u navedenim primjerima? Tako da se prezentskoj osnovi

(ili osnovi futura jednostavnog) doda sufiks *-u-*, pri čemu je nastavak nulti. Dalje je jasno da se imperativ za 2. lice množine u ovim primjerima tvori pomoću istog sufiksa (tj. od imperativne osnove) i nastavka *-re*.

Dakle, kad je riječ o nastavcima za tvorbu 2. lica jednine i množine imperativa u ruskom jeziku, onda možemo govoriti jedino o nastavcima nultom i *-re*.

7. Iste je naravi greška pri opisu tvorbe jednostavnoga superlativa. Kaže se obično da se tvori »pomoću *-ейуннѣ* i *-аѣуннѣ*«, pri čemu se rijetko kad spominje da su *-ейун-* i *-аѣун-* sufiksi, a da je *-нѣ* nastavak.

8. Moglo bi se još govoriti o pojavama u morfologiji ruskoga jezika koje se netočno tumače preko načina pisanja ili zbog netočnog određivanja granica između pojedinih morfema.

9. Problem postoji. On je metodičke prirode. U kojem razredu početi tumačiti odnos glasa jezika i slova pisma? U kojem razredu dati fonetsku transkripciju sa svrhom da se razumijevanje te transkripcije uzima u obzir pri učenju morfologije? Na ta pitanja ovdje neće biti dan odgovor. Ali svrha ovog članka i nije bila da se razrađi metodika uvođenja (i praktičnog uzimanja u obzir) fonetske transkripcije, nego da se ukaže na okorjele zablude kod mnogih nastavnika ruskoga jezika kad je riječ o tumačenju nekih morfoloških pojava u tom jeziku. Nije, naime, svejedno da li nastavnik neke pojave netočno tumači i pri tome sâm misli da je upravo tako kao što govori, ili to čini svjesno, iz metodičkih razloga, čekajući pogodniji trenutak da kaže »komplíciranu« istinu.

10. Može se postaviti pitanje: ako učenik uistinu umije načiniti oblike imperativa od svih tih i takvih glagola, ako umije načiniti jednostavni superlativ pridjeva itd., zar je onda važno hoće li sufiks i nastavak zajedno zvati nastavkom ili ćemo to dijeliti na sufiks i nastavak? Zar je važno što imenice *забѣд* i *мѣснѣ* (zbog pravopisa pisanja nastavaka) učenik tretira kao različite s gledišta tipa sklanjanja (iako su istovjetne) ako ih umije dobro sklanjati i upotrebljavati? Da li je važno znati da u imperativnom obliku [рѠбѣтѠј] nemamo nastavak [j], nego da je to zapravo sufiks prezentske osnove (ili osnove jednostavnog futura) dodan na infinitivnu osnovu [рѠбѣтѠ-], ako učenik umije taj oblik od glagola *рѠбѣтѠтъ* načiniti? Ako se ne uči gramatika, nije važno. Filip Višnjić pjevao je divne pjesme ne znajući ništa (svjesno) o gramatici. Ali ako se gramatika uči, ako je ona sastavni dio programa izučavanja jezika, onda jest važno. Mi se možemo udobno voziti u vlaku i dovesti na željeno mjesto i ne znajući da lokomotiva i tender nisu isto. Ali ako učimo o prijevoznim sredstvima, onda nepoznavanje te činjenice znači neznanje.

Ispravno tumačeći tvorbu jednoga jezika, samim tim stvaramo čvrstu podlogu za brže razumijevanje i usvajanje drugoga.